

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för kommunikation och medier

Kandidatuppsats, MKVK01:3, HT 2011

VÄRDERING AV MILJÖ

En diskursanalys av hur normer, risker och lösningar definieras i
elleverantörers miljödiskurs

Författare: Emil Palm

Handledare: Veselinka Möllerström

Examinator: Fredrik Miegel

SAMMANFATTNING

Titel:	Värdering av miljö - En diskursanalys av hur normer, risker och lösningar definieras i elleverantörers miljödiskurs
Författare:	Emil Palm
Handledare:	Veselinka Möllerström
Examinator:	Fredrik Miegel
Typ av arbete:	Kandidatuppsats, 15hp, MKVK01:3, HT 2011
Institution:	Institutionen för kommunikation och medier vid Lunds universitet
Nyckelord:	Diskurs, Foucault, Elleverantör, Miljö, Rationell, Norm, Konsument

Syftet med undersökningen är att förtydliga de normer och värderingar som etableras på en konstruerad konsument i elleverantörers miljödiskurs. En form av skapad idealkonsument som elleverantörerna skapar genom att definiera vad som är risker för miljön och vad som är lösningarna. Det är en kvalitativ undersökning som använt sig av en diskursanalys som metod och teoretisk grund, inspirerad av Michel Foucault. Diskursanalysen har tittat på fyra elleverantörers webbplatser och synliggjort en systematisk användning av begrepp som exempelvis ”grön el” och ”miljöval”, som institutionaliserats och definierats genom elleverantörernas miljödiskurs. Begreppen etableras tillsammans med normer som beskriver vad som är rätt och vad som är fel, där ett ”miljöval” framställs som det korrekta beteendet och samtidigt lösningen på miljöfrågan. Det som definierats som miljörisken i elleverantörernas miljödiskurs är koldioxid som med sin dominans hjälper till att exkludera de risker som elleverantörerna inte ser som sådana exempelvis en potentiell riskfaktor med kärnkraftverk. Kärnkraftens roll för miljön blir sållad genom hur mycket koldioxidutsläpp den medför vilket inkluderar kärnkraften som ett hjälpmedel för att minska växthusgaser. Det är fossila energikällor, kol och olja, som explicit av elleverantörerna kategoriseras som dåligt för miljön. Kategoriseringarna sker i miljödiskursen genom exempelvis ”smutsig el” och ”ren el” vilket också blir representerade alternativ för konsumenten. Begrepp som ”ren el” definieras som el från vindkraftverk och vattenkraftverk vilket pekar på det rätta, korrekta och rationella alternativet för konsumenten. Miljödiskursen används för att ge den konstruerade idealkonsumenten attribut som gör målmedvetna val inför framtiden och miljön samt ser lösningar och risker som elleverantörerna definierat dem.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	4
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	5
2.1 SYFTE	5
2.2 FRÅGESTÄLLNING.....	5
3. TIDIGARE FORSKNING	6
4. TEORETISKA GRUNDSTOLPAR	7
4.1 ATT FÖRSTÅ KONSUMENTEN	7
4.2 ATT FÖRSTÅ MILJÖDISKURSEN	10
4.3 DISKURSIVT FÖRHÅLLNINGSSÄTT	11
4.4 TEORETISK BEGREPPSAPPARAT	12
4.4.1 IRRATIONELLT OCH RATIONELLT SOM NORM	12
4.4.2 NORMATIV MAKT	14
4.4.3 NORMATIVA RISKER.....	14
5. METOD	15
5.1 DISKURSANALYS	15
5.2 URVAL.....	16
5.3 INSAMLING.....	17
5.4 FÖRANALYS.....	17
6. DISKURSANALYS	18
6.1 FÖRFÖRSTÅElsen I EN ALLMÄN MILJÖDISKURS	18
6.2 DEFINIERING AV RISKER.....	21
6.3 KÄRNKRAFT DEFINIERAS	23
6.4 EMPTOR EXEMPLARUM SAMMANFATTAS	26
6.5 DEN RATIONELLA SANNINGEN.....	27
6.6 NATIONELL OCH INTERNATIONELL PÅVERKAN	30
6.7 DISKURSANALYSEN SAMMANFATTAS	33
7. SLUTDISKUSSION	34
8. FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING	35
9. KÄLLFÖRTECKNING	36

1. INLEDNING

Ett brev berättade kort och koncist att min hyresbostadsförening infört matavfallssortering. Jag uppmanades att sortera alla mina biologiska restprodukter i en särskild påse istället för att slänga dem i de vanliga soporna. Informationsbrevet avslutades och avrundades med att vi tillsammans gynnar miljön. Det fanns ingen förklarande text eller närmare beskrivning i brevet (AFB 2011). Det stora frågetecknet som inte besvaras i det massutskickade informationsbrevet var: *Hur bidrar detta till miljön?* Frågan blev enkelt besvarad med lite efterforskning där det framkom att matresterna blir till biogas som exempelvis kan användas som ett substitut för fossila bränslen i fordon (Energimyndigheten 2011a). Det stora frågetecknet kvarstår dock i hur ordet *miljö* används som ett rättesnöre. Begreppet används för att anspela på vad som är det rätta men ofta saknas en mer detaljerad beskrivning. Genom att jag sorterar mitt matavfall och övriga sopor bidrar jag också till produktionen av elektricitet. Detta ger bioenergi som sedan säljs tillbaka till mig som miljömärkt el. Det är många värderingar som tas som självklara i den allmänna miljödiskursen där man förväntas att aktivt göra ”något för miljön”. Det breda begreppet innehåller värderingar som ibland inte individen ens vet om. Min personliga uppfattning är att man gärna berättar för individen ”gör något bra för miljön!” genom att exempelvis erbjuda ett urval av miljömärkta varor. Det som för mig är oklart är vad jag egentligen gör för miljön då informationen kring det miljömärkta kan vara svagt definierat.

Det är just detta odefinierade och breda begrepp *miljö* som blir studiens utgångspunkt. Det existerar ibland normer och värderingar som individen inte själv valt. Man har exempelvis inte tillräckligt med information eller har hunnit bilda sig en uppfattning, men oavsett finns färdiga paket, som exempelvis elmarknadens miljömärkta el. Det som elleverantörerna erbjuder genom sina erbjudanden är att se miljö ur deras värdesystem. Dessa värderingar blir en form av idealbild av hur de ser konsumenten. Miljödiskursen som verkar i och med elleverantörernas texter konstruerar en konsument.

Undersökningen ämnar belysa de normer som konstrueras genom elleverantörernas miljödiskurs. Att tydliggöra deras prioriterade lösningar på miljöfrågan samt förstå vad de ser som miljöns risker och hotsituationer.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

2.1 SYFTE

Med utgångsläge i miljödiskursen, som kan urskiljas genom elleverantörers texter och enskilda begrepp, är det främsta syftet att förstå den konsument som skapas, samt att tydliggöra de normer och värderingar som etableras på denna konstruerade konsument inne i elleverantörernas miljödiskurs. Den konsument som skapas inne i miljödiskursen kan ses som en mall eller ett ramverk för ett konstruerat ideal, ett ideal som elleverantörerna skapar i en dialog tillsammans med miljörisiker och miljölösningar.

Sekundärt syfte är att undersöka vilka miljörisiker som existerar i elleverantörernas miljödiskurs och vad deras lösningar är. Det är det många gånger odefinierade innehållet av miljörisiker och miljölösningar som ska tydliggöras. Det som ska undersökas är hur och vad elleverantörerna framhåller som riskerna och hot för miljön. På samma sätt avser frågeställningen att tydliggöra vad elleverantörernas miljödiskurs framhåller som lösningarna på miljöriskerna.

Som en helhet avser undersökningen att belysa det inflytande definiering, kategorisering och systematisk användning av begrepp har på hur verkligheten framställs. Sett utifrån ett medie- och kommunikationsvetenskapligt perspektiv är syftet att exemplifiera den påverkan som producenter av texter har. Texter är ett av de främsta verktygen för kommunikation och uppsatsen kan ge en tankeställare gällande kommunikativa texters betydelse för mottagare. Med uppsatsens diskursanalys fås en samlad bild av hur enskilda texter i elleverantörers miljödiskurs skapar en form av enhetlig bild utåt.

2.2 FRÅGESTÄLLNING

- Vilka normer och värderingar etableras på den konstruerade konsumenten i elleverantörernas miljödiskurs?
- Vad definierar elleverantörerna som risker för miljön, och vad är deras framhållna lösningar?

3. TIDIGARE FORSKNING

I en undersökning från 2008, *Online communication of Corporate Environmental Citizenship: A study of New Zealand's electricity and gas retailers*, analyserades 18 hemsidor för att se hur miljödebatten formulerades mot kunder. Resultatet av undersökningen visar att det saknas en utförlig och detaljerad beskrivning av företagens motiveringar till de miljöaktiviteter som de engagerar sig i. Mer än hälften av de undersökta företagen påpekade hur de med ”grön” och ”ren” energiproduktion minimerar inverkan av miljön. Dock erkände sig mindre än hälften sina skyldigheter gentemot det internationella Kyotoprotokollet. Kyotoprotokollet är ett avtal där det fastställts att växthusgaserna ska minska på en global skala. Det innebär att företagen hållit vissa skyldigheter i det dolda vilket ger en känsla av att de är de själva som tagit initiativet till vissa miljöfrågor (Insch 2008). Undersökningen gör sig relevant i dels att den tittat på webbsidors texter men också i hur begrepp som ”grön” och ”ren” elproduktion institutionaliserats. Dessa begrepp definieras av elleverantörer med en mer eller mindre utförlig beskrivning i relation till miljön.

En annan artikel, *Medical discourse*, blir relevant i relation till vad som utgör avgränsningen för en diskurs. Artikeln räknar in exempelvis sjukvården, den medicinska industrin och psykiatrin i den studerade medicinska diskursen. En bred diskurs där ramverk avgränsas genom sitt språkliga system (Wilce 2009). En liknande avgränsning används i den här undersökningen för den breda och allmänna miljödiskursen.

I artikeln: *Could the environment acquire its own discourse*, reser Kaldis (2003) frågan om en allmän miljödebatt kan förstås som en enskild diskurs. Artikeln tittar på om man måste angripa miljödiskursen genom redan existerande sociala diskurser som lever i exempelvis moral, ekonomi, politik eller religion. Diskussionen ger insikt i svårigheterna som finns i definieringen av en miljödiskurs då den innefattar sig med begrepp från gränsande diskurser. Artikeln lyfter särskilt fram hur diskurser som moral och företagspolitik påverkar miljödiskursen ur sina egna paradigmer. Tesen blir särskilt intressant ur frågeställningens utgångspunkt, att elleverantörerna konstruerar en konsument i sin miljödiskurs. Liknande slag görs av Leitch och Motion (2007) i artikeln: *A toolbox for public relations: The oeuvre of Michel Foucault*, som lyfter de rika teoretiska verktygen som fås genom diskursanalys. De diskuterar hur man kan tydliggöra relationen mellan public relations utövare och den identitet som de hjälper att skapa för individer och organisationer. Användningen av diskurser är praktiskt lämpad för att förstå inverkan så som exempelvis varumärkesuppbyggnad. Diskursanalysen blir en form av mätinstrument som kan användas för att se det som

konstruerats och det riktiga. Tanken är relevant då man pratar om hur diskursanalyser tydliggör fabricerade värderingar som exempelvis moral.

Uppsatsen ämnar vara en del av forskning, som med diskursens praktiska tillämpning som metod, kan tydliggöra styrmekanismer vilka existerar i det dolda. Uppsatsen bidrar till insikt i hur diskursivt tänkande kan etableras på exempelvis en miljödiskurs och synliggöra tidigare dolda normer och värderingar. Elleverantörers miljödiskurs avgränsas i deras egna definitioner av begrepp som exempelvis ”grön el” och ”miljöel”. Där den systematiska framställningen av begreppen etableras med en moralisk kontext. Uppsatsens bidrag till forskningen ger en utökad förståelse för användningsområdena av en praktisk och teoretisk tillämpning av Foucaultinspirerade analyser.

4. TEORETISKA GRUNDSTOLPAR

I teorins inledande del presenteras det hur individen som konsument agerar och lever i ett marknadsbundet beroende. Därefter följer förklaringsmodellen av diskurser som använts för att förstå den undersökta miljödiskursen. Slutligen förklaras den begreppsapparat som använts tillsammans med diskursanalysen. Begreppsapparaten ger en mer ingående förklaring av vissa begrepp och teser som varit särskilt viktiga för analysen.

4.1 ATT FÖRSTÅ KONSUMENTEN

Både Beck (2000) och Foucault (1987) utgår från att en individualisering ägt rum där individen blivit beroende av marknadens utbud. Deras teorier sammansluter sig med Bauman (2002, 2008) där individualiseringens mönster benämns som konsumtionssamhället. Tillsammans är de starka förklaringsmodeller för hur individen är beroende av marknaden och hur man genom konsumtion försöker uppnå självförverkligande.

Individen föds inte längre in i ett bestämt socialt ramverk. Klasstillhörighet som exempelvis titel och familjeband verkar inte längre som den mest stabila referensramen för social tillhörighet. Källan för gemenskap i samhället är förflyttad ut på marknaden, vilken också fungerar som referensram. Det är genom exempelvis lagar, konsumtion och utbildning som riktlinjerna ges för hur man organiserar sitt liv. Familjen som tidigare varit det starkaste rättesnöret är numera sekundär och har ersatts med marknadens influenser som nu ger

målsättningarna för individens jakt på självförverkligande. Marknaden svarar på individens beroende genom att producera färdiga mallar, en form av standardisering av valmöjligheter som individen fritt kan välja mellan. Man har friheten att skapa sig själv och sin identitet och man gör det lutandes mot marknadens utbud. Marknaden skapar kategorier med standardiserade förslag. Samtidigt är dessa valfria men också något som individen är beroende av. Elektricitet är ett sådant exempel (Beck 2000 ss. 207-222).

Foucault (1987, ss. 225-227) lyfter fram hur individens många standardiserade alternativ har en tendens att ge konsumenten en känsla av valfrihet. Utbudet har en form av anonymiserad maktstyrning som kamouflerar sig i det individen kan konsumera. Urvalets standardisering ger upphov till en systematisk framställning av begrepp som förknippas med de rätta produkterna eller tjänsterna. Konsumentens valmöjligheter baserar sig på producenternas utbud och deras specifika begreppsdefinitioner. Standardiseringen av begrepp som exempelvis ”miljöval” skapar normen för ”rätt” och parallellt med den systematiska framställningen föds motsatserna. Det som är fel, det som inte accepteras, det onormala eller avvikande berättas genom att standardisera det ”rätta” där elektricitet märkt ”miljöval” är ett exempel. Normerna värderar det som kan konsumeras och blir direkt mätbara, vilken likt en rättningsapparat sorterar beteende, val eller ställningstaganden i kategorier om rationellt eller irrationellt.

Individen baserar sina val som rationella eller irrationella genom att spegla beslutet i samförståelse med samhällets normer. Det är upp till individen själv att lista ut de rätta alternativen vilket ger upphov till en känsla av valfrihet. Det är dock utbudet på marknaden som är rättesnöret för de rätta alternativen. För att få ett godkänt och ostört medlemskap i samhället måste man ta del av konsumtionen, den rådande ideologin, vilken menar att man aktivt ska välja av marknadens utbud. Att tillhöra gemenskapen och göra det rätta innebär alltså att aktivt välja bland exempelvis de elavtal som erbjuds och definieras. Vad som anses vara normalt blir baserat på det som inkluderas och standardiseras i utbudet där det som exkluderas är onormalt (Bauman 2008, ss. 62-67).

Beroendet till marknaden genomsyrar individens hela existens och de institutionaliserade alternativen återfinns i allt från utbildning, konsumtion, lagar och vetenskap. Det innebär att konsumenten till synes är fri att välja sin egen väg mot självförverkligande, men måste välja för att förbättra sina framtida mål. Beroendet av marknaden är vital för att nå självförverkligande i det moderna samhället (Beck 2000, ss. 207-222).

Bauman (2008, s. 113) liknar konsumtionsmarknaden med en levande arena där nervärdering av produkter och tjänster fungerar som en praktik för att skapa utrymme för det

nya. Nya förslag framhävs genom att trycka på framtida förbättrade villkor för konsumenten där självförverkligande kan nås genom att i nuet välja för en bättre framtid. Marknaden är ständigt i rörelse där exkludering av det ”gamla” används för att lyfta och förädla det ”nya”. En ständig process för att göra plats åt det som anses vara bättre för framtiden. Konsumentens behov av att tillfredsställa sin egen identitets framtida utopi leds av ett konstruerat missnöje som skapas av producenterna. Det är en konstant rörelse framåt där valen som gjorts blir ersatta av nyare alternativ. Konsumtionen med sitt krav på att välja är en kulturell ledstjärna. Fenomenet kan exempelvis ses genom elmarknaden. Elkonsumtion är ett mer eller mindre måste för individen i det moderna samhället. Dock går individen genom en process där man först väljer vilket elbolag man vill ansluta sig till. Sedan väljer man mellan elavtalen som erbjuds vilka graderas i relation till miljön, där begrepp som ”miljöval” leder till det moraliskt korrekta alternativet.

Etiska och moraliska skyldigheter gentemot vår omgivning tenderar att påverka våra val. Våra individuella handlingar är starkt drivna av att passa in i gemenskapen vilket gör att val ofta baserar sig på de rådande normerna. Att välja i egenintresse för att gynna sig själv eller om man ska välja efter moraliska förpliktelser döms utifrån åskådarna. Vi är starkt drivna att uppfylla den moraliska normen för att behålla tillträde och vara accepterad i den sociala tillhörigheten (Bauman & May 2004, ss. 101-108).

Miljön som det moraliskt korrekta existerar bara genom sitt motsatta scenario, en risk och hotsituation vilket kräver en lösning. För att en risk ska kunna existera måste den erkännas av vetenskapen där man legitimerar och titulerar hotet som ett verkligt scenario. De titulerade hoten som exempelvis växthuseffekten skapar en riskmedveten konsument (Beck 2000, s. 49). Risker är något som människan stretar med att kunna reglera, hantera, förutsäga och kontrollera. Jakten på lösningarna är samtidigt det största hindret. Genom att snävt försöka lösa enstaka risker glömmer man att ta hänsyn till det totala omloppet. Likt ett rotsystem där varje lösning föder nya förgreningar vilka i sin tur ger upphov till risker som behöver ordnas. Man ersätter det gamla med det nya för att rätta till de problem man uppmärksammat för att i processen skapa alternativa problem, risker och hot (Bauman & May 2004, ss. 158-168).

Det moderna kunskapsamhället är präglad av möjliga scenarier av hot mot den enskilda individen men även mot hela kollektivets existens. Samhället präglas av en riskmedvetenhet som är inneboende i den allmänna miljödiskursen. Riskerna i den allmänna miljödiskursen är bland annat kunskapen som kommer från synliga miljöförändringar, men också från kännedomen och kunskapen om de osynliga riskerna, exempelvis radioaktiv strålning.

Individens dagliga liv är en ständig påminnelse om att samtiden endast existerar som den ser ut eftersom framtidens risker ännu inte inträffat (Beck 2000, ss. 42-43).

Det är inne i, och genom, elleverantörernas miljödiskurs som det teoretiska förhållningssättet kommer att appliceras. Utgångspunkten för analysen ser individens marknadsberoende som existerande mekanismer där miljödiskursen förutsätts inneha normer för vad som är rätt och fel. Elleverantörerna är konstruktörer av det utbud av elavtal vilket konsumenten förväntas välja bland.

4.2 ATT FÖRSTÅ MILJÖDISKURSEN

En diskurs kan ses och avgränsas i vad som kan sägas och tänkas om ett fenomen (Foucault 1986, 1987, 2008). Genom att kunna räkna in och gruppera frågor som exempelvis utsläpp av växthusgaser, utfiskning, miljömärkta varor och kärnkraftsavfall inom samma kategori urskiljs en allmän miljödiskurs. Miljödiskursen avgränsas också genom vem som kan tala om fenomenet och med grad av auktoritet vilket innebär att det finns skillnader i hur man definierar samma begrepp. Exempelvis kan ordet miljö definieras olika av elleverantörer och politiker. Diskurser konstruerar objekt, begrepp och fenomen genom den språkliga framställningen som används. Begrepp som exempelvis ”miljömärkt el” och ”miljöval” blir termer vilka avgränsar miljödiskursen men är också genomsyrade av samhällseliga intressen och maktförhållanden.

Diskurser avgränsas inte bara av det synliga, det tydliga eller det explicita utan finner lika mycket kraft i det man inte klagör. Det finns en dold och implicit del av diskursen som tydliggörs genom det osagda. Diskurser är likt en spelplan där man med stöd i termer, teorier, antaganden och påståenden understryker specifika företeelser inom den givna kontexten, där exempelvis elleverantören framhåller sitt synsätt genom metoder av uteslutning, bortträngning och utfrysning av motstridigheter som inte gynnar det egna målet. Beståndsdelar, strategier och argument flyter mellan de parter som inom diskursen tävlar om att definiera den ”rätta” sanningen. Det existerar en arsenal av begrepp vilka är fria och används av alla som delar diskursen där definiering, kategorisering, inkludering och exkludering av begreppen används i egensyfte. Ett exempel är hur elleverantörerna genom definiering av begrepp som exempelvis ”grön el” institutionaliserar det i den mer breda, allmänna och folkliga miljödiskursen. Genom standardisering av ett begrepp som ”grön el”

utföras det med elleverantörernas inkluderade och exkluderade betydelser. När en diskurs blir allmän har den trängt in i alla nivåer av samhället och blir en komplicerad debatt där man med samma begrepp intar olika ställningstaganden. Det är dock inte olikheterna i begreppens betydelser som gör att exempelvis elleverantörernas miljödiskurs och den mer allmänna miljödiskursen ibland har en oförenlig förståelse av samma begrepp. Det handlar om en mer grundläggande tanke om att diskurser används för att kvalificera den egna lärdomen. Via diskursens begrepp, teser, utsagor och metoder kan man underkasta motspelarna genom att diskvalificera deras duglighet. En makt vilken genomsyrar hela miljödiskursen där elleverantörerna är en del av den genom att styra dialogen med sin definition av vad miljöbegreppen betyder. Utbudet produceras lutandes mot konsumentens förförståelse av miljön. Det handlar om att diskursens beståndsdelar reproduceras för att understryka den egna sakfrågan eller ställningstagandet (Foucault 2008, ss. 181-182).

4.3 DISKURSIVT FÖRHÅLLNINGSSÄTT

För att förstå makten inom diskurser kan man inte se det ur ett perspektiv där det ena är rätt och det andra är fel eller ur ett klassiskt hierarkiskt maktperspektiv. Man får inte se de framhållna teserna som de slutgiltiga sanningarna trots att argumenten är sunda, och man får aldrig väga in det ena mer än det andra. Perspektivet måste förbli att det är en pågående konkurrens mellan begreppens definiering inom diskursen. Diskursen förstås genom att titta på det som finns mellan dikotomierna som exempelvis miljöval och miljörisk. Det är då man kan inse att deras existerande motpoler är sammanbundna och utgör avgränsningar på diskursen. Man måste titta in i tomrummet som existerar för dikotomier innan de föds, innan de blir separerade genom en kategorisering och innan spänningarna mellan begreppen existerade. Skillnaderna existerar inte förrän begrepp eller tanke-system blivit definierade som sådana. Det är endast genom att sammanföra dikotomier som vi kan förstå dem. Genom att titta på det ömsesidiga beroendet som existerar mellan dem. Det rationella kan inte förekomma utan det irrationella och miljöval kan inte existera utan miljörisker (Foucault 1986, ss. 9-12).

I Foucaults (1987, s. 233) klassiska verk *Övervakning och straff* återfinns samhällsmekanismen, utslutning genom att kategorisera vissa beteenden som onormala. Det som utskiljer beteenden från det normala som är den rättande normen. Man markeras och kategoriseras efter motsatsen till det vad som anses vara det rätta. Där man konstant blir

tillrättavisad om man inte gör eller är som det normativa ramverket föreskriver. Kategoriseringen skapar en idealisk människa. En individ som är, handlar och gör så som diskursen framhåller som rationellt.

Det är språkbruket inom en diskurs som är början och slutet på processen. Att ha kontrollen över att definiera betydelsen av begrepp utgör diskursens essens. Det mynnar ut i diskursens begrepp och dess betydelse används i stöd för den egna tesen. Orden är mer än dess enkla struktur. Att kunna definiera begreppen innehar en makt som kategoriserar det onormala, det felande och det irrationella för att framställa sin sanning (Foucault 1986, ss. 113-115).

Den undersökta miljödiskursen förväntas inneha en ömsesidig terminologi där elleverantörernas miljödiskurs är en del av en mer allmän miljödiskurs. Den allmänna miljödiskursen syftar till den kollektiva gemensamma och stora miljödebatt som samhället har. Det är inom elleverantörernas språkssystem och kategoriseringen av rätt och fel som det korrekta konsumentbeteendet skapas. Det som förknippas med moraliskt korrekt och det som är det rationella valet i miljödiskursen bidrar till att en idealkonsument skapas. Denna konstruerade idealkonsument får för just denna analys och uppsats den uppbyggda beteckningen *emptor exemplarum*¹. Konsumenten skapas i den miljödiskurs som elleverantörerna genom sitt utbud väver in de rätta normerna och värderingarna. Det är *emptor exemplarum* som individen förväntas att eftersträva.

4.4 TEORETISK BEGREPPSAPPARAT

Begreppsapparaten syftar till att ge en djupare förståelse av fenomen som finns inne i elleverantörernas miljödiskurs och låter analysen gå djupare i förståelsen. Begreppen vilka lånas av Bauman (2008), Bauman och May (2004) och Beck (2000) kompletterar samt utökar analysens användning av Foucaults (1986, 1987, 2008) tankar om diskurser som både teori och metod.

4.4.1 IRRATIONELLT OCH RATIONELLT SOM NORM

Normerna för vad som är det ”rätta” beteendet ligger grundat i konsumtionssamhället vilket genom konsumtion uppfyller normalitetens norm. Motpolen till det godkända beteendet blir i

---

¹ Det uppbyggda uttrycket baseras på de latinska fraserna för *köpare* (*emptor*) och *ideal* (*exemplar*)

det moderna samhället de som inte kan konsumera. Det handlar om de som kan uppfylla normalitetens norm. Där de som inte kan uppfylla kraven inte får fullt tillträde till samhället. Det sker en kategorisering av individen i *konsumenter* och *icke-konsumenter*. Det rätta är att aktivt välja bland urvalet för att leva upp till normen medan ett oengagerat beteende är felaktigt (Bauman 2008, s. 141).

Icke-konsumenten strider mot normen och dess beteende kategoriseras också som irrationellt. Irrationalitet leds ofta in på vägar om konstiga, felaktiga, ineffektiva eller ohälsosamma val. Irrationellt är något vilket kan ses som något oriktigt. Medan rationella beteenden definieras av att aktivt välja i nuet för att predicera framtidens mål (Bauman & May 2004, ss. 87-89). Uppdelningen mellan dessa två motpoler är också en av de vitalaste delarna som Foucault (1986, 1987, 2008) lyfter för att kunna förstå och närma sig diskurser, där en sådan kategorisering avgränsar diskurser.

Konsumenten ställs inför alternativ av rationella val men vilket som är det rätta alternativet är upp till individen själv att förstå. Valen baserar sig i individens eftersträvan mot självförverkligande vilket görs möjlig genom konsumtion. De erbjudna varorna i konsumtionssamhället graderas efter ett *investeringsvärde* som anspelar på individens tillhörighet och sociala medlemskap. Producenterna av varor tillskriver dem attribut genom att ge dem uttryckliga sociala mervärden som exempelvis ”bra miljöval” (Bauman 2008, ss. 65-67).

Villkor för tillhörighet i samhället transformeras till ett frivilligt beteende och ett val för individen. Det frivilliga valet baserar sig på att kollektivet drar nytta av det existerande urvalet. Villkoren existerar i det explicita eller finns indirekt och dolt i samhällsstrukturen. Kretsloppet i konsumtionssamhället binder ihop individernas beteendemotiv och synen på framtidstron. Nuet blir degraderat där konsumtion används för att bidra till framtida förutsättningar. Att välja framtiden är det mer rationella valet. Man strävar efter en förbättring av framtidens förutsättningar där nutiden är ett bihang som endast är nödvändigt för att göra sitt val inför framtiden. Genom att kontrollera valmöjligheterna ger man sig in i tron om att framtiden går att kontrollera (Bauman 2008, ss. 79-80).

Det rationella är invävt i det urval marknaden erbjuder som fyllts med attribut. Detta ger individen nästa pusselbit i strävan efter självförverkligande och strävan efter att följa de moraliska mönster vilka förmedlas genom marknaden.

4.4.2 NORMATIV MAKT

Auktoritet kommer från att man presenterar sina alternativ som det rätta och de råd man bör följa. Ett auktoritärt instrument är *legal-rationell legitimering* där lag och förordning ger instanser rätten att föra den allmänna talan. De värderingar som existerar är inget för konsumenten att reflektera över. Varken den moraliska graden eller varför man ska göra på ett visst sätt. Legal-rationell legitimering kan liknas som ett byråkratiskt system där individen hamnar långt ifrån horisonten och inte kan se de egentliga värderingarna (Bauman & May 2004, ss. 93-95).

Den ökande kunskapen hos medborgarna bidrar till en vilja om att ha kontroll och makt över de organ som styr kunskap som exempelvis forskning och media. Den politiska sfären ser behovet att kontrollera instanserna för att bibehålla makt och framförallt kunna sätta agendan. Likt Foucaults (1986) tankar om att språket är det som avgränsar diskurser menar Beck (2000, ss. 65-66) och Bauman (2002, s. 250) att det är en polariserande definiering, där exempelvis både producenter och konsumenter lyfter fram sina definitioner av vad en risk är. Hur stor en potentiell hotsituation bedöms vara värderas genom att kunna definiera det mest rationella svaret.

Politiska handlingar och styrningar bakas in i den individuella valfrihet vilken dominerar i konsumtionssamhället genom att de presenteras som just ett eget personligt beslut. Mervärdesskatt på varor är ett exempel på hur man genom en till synes frivillig konsumtion legitimerar sig. Mervärdesskatten får legitimitet genom gråzonen att man som konsument själv väljer att köpa en vara. Den presenteras öppet som en allmännyttig tjänst och något som gynnar samhället i stort. Gråzonen uppstår mellan skyldigheter och den frihet samhällsstrukturen bygger sina ramar på. Den marknadsbundna konsumenten som är beroende av en tillsynes frivillig konsumtion (Bauman 2008, s. 93).

4.4.3 NORMATIVA RISKER

Vi baserar våra hotsituationer på spekulationer i vetenskaplig rationalitet och försöker lösa framtidens risker genom logiska beslut i samtiden. Beck (2000, ss. 42-49) lyfter hur vetenskapen präglar sig själv som rationalitetens röst där vetenskapen spekulerar i termer om *sannolik risk* medan den allmänna riskbedömaren pratar om den *potentiella risken*. Exempelvis pratar man om den minimala sannolikheten att ett kärnkraftverk ska haverera, medan opponenter lyfter just denna minimala risk som själva problemet då den existerar som en hotsituation. Det existerar en klyfta mellan de vetenskapligt rationella och de socialt

rationella där man pratar om samma hotsituation men graderar den utifrån olika premisser. Man talar förbi varandra i diskussionen där man anklagar varandra för att vara ologiska och irrationella. Man pratar om samma hotsituationer men ur perspektiv som sannolika och potentiella risker. Det finns också tanken om att intressenter har en förmåga att definiera risker efter vad som är för dem är ekonomiskt lönsamt. I kampen mellan olika diskurser finns insikten i att man pratar förbi varandra fast att man pratar om samma risker och lösningar men genom att inkludera och exkludera beståndsdelar som definierar risken.

5. METOD

Metoden delas in i en motivering av den praktiska användningen av en diskursanalys och hur den tillämpats i uppsatsen. Därefter följer en beskrivning av urvalet som i sin tur övergår i en mer detaljerad redogörelse för insamling av material. Avslutningsvis ges en kort övergripande beskrivning av den föranalys som gjorts.

5.1 DISKURSANALYS

Metoden är en Foucaultinspirerad diskursanalys som använder sig av den begreppsapparat som återfinns i teoriavsnittet. Diskursanalysen väver in begreppsapparaten tillsammans med Foucaults (1986, 1987, 2008) förhållningssätt till texter och diskursiva tankar.

Diskursanalysen med de begrepp som ges av Bauman (2008), Bauman och May (2004) och Beck (2000) förstärker användningsområdet av diskursanalysen som metod. Sammanförandet av begreppens teser ger starkare belägg för betydelsen av de utvalda fenomenen i den analyserade miljödiskursen. Det är genom dessa valda begrepp som diskursanalysen i denna undersökning lutar sig mot. De teoretiska begreppen och den praktiska tillämpningen av en diskursanalys ger klarhet i något som annars finns invävt i elleverantörernas miljödiskurs. Diskursanalysen ger alltså möjlighet i att ta fram de fenomen som annars existerar i det till synes dolda.

Diskursanalysen ser den undersökta miljödiskursen som en något som kämpar med att definiera vad som är normen, det rätta och lösningen på de risker som framhålls i texterna. Man måste se den likt en process, där kunskapsområden och sanningar beskrivs, där individen är och förblir den minsta beståndsdel (Foucault 1987, ss. 225-227).

I en kvalitativ metod som diskursanalys är det viktigt att de analyserade texterna ses som den process det är. Det är urvalet av texterna och dess begrepp som både är början och slutet av den undersökta processen (Foucault 1986, 1987). Det innebär att det som undersöks genom en diskursanalys i många hänseenden är osynliga tills de uppmärksammas. Kritiken för användningen av diskursanalys har sin grund i just samma avseende som dess styrka. Man härleder fenomen som ligger bakom det synliga. Man bygger upp en förklaringsmodell med diskursens egna begrepp och genom paralleller som innan varit dolda. Diskussionen som Kaldis (2003) för i sin artikel, *Could the environment acquire its own discourse*, är både relevant som tidigare forskning men är också en vanlig kritik mot diskursanalys. Det kan i vissa hänseenden bli svårt att förstå miljödiskursen om den inte ses och ställs mot andra diskurser, som exempelvis en politisk diskurs (Foucault 2008). Det finns en poäng i resonemanget då exempelvis miljö som begrepp har otaliga definitioner. Samtidigt är det just begreppen som avgränsar diskurser genom att utgöra de yttersta polerna av diskursen där miljöbegreppen måste ses med sin motpol. Det är mellan dikotomier som exempelvis rätt/fel, moraliskt/omoraliskt, lösning/risk eller bra miljöval/dåligt miljöval som diskursanalysen används. Det är här en begreppsapparat blir relevant. Där de kompletterande teserna som Bauman (2008), Bauman och May (2004) och Beck (2000) utgör ytterligare ögon och perspektiv för att förstå sambanden mellan konsumenten och elleverantörerna i miljödiskursen. Begreppsapparaten har teoretiska förankringar som blir svar på just Kaldis (2003) argument att miljödiskursen påverkas starkast av paradigmet från moral och företagspolitik.

5.2 URVAL

Den analyserade miljödiskursen har setts genom texter från webbplatser tillhörande elleverantörerna Vattenfall AB, E.ON Sverige AB och Fortum Power and Heat AB vilka företräder tre av de största elleverantörerna i Sverige. Den fjärde elleverantören är Telge Energi som valts med hänsyn till frågeställningen då de endast säljer el producerad med miljömärkta energikällor. Elleverantörernas webbplatser representerar en av de centralaste informationskanalerna och används för beställning av elavtal, vilket kvalificerar dem som en bra representant för att kunna förstå deras miljödiskurs. Urvalet är begränsat till deras svenskspråkiga webbsidor och analysen har endast fokuserat på texter. Där exempelvis färger, bilder och illustrationer har exkluderats ur undersökningen. För en enklare särskiljning

av specifika webbplatser som redovisas i källförteckningen kommer företagen i analysen att presenteras med förkortningar som exempelvis Fortum 2011a eller Fortum 2011b.

5.3 INSAMLING

Webbplatsernas texter samlades in under veckorna 46 och 47, november 2011. Insamling av data från elleverantörerna har skett med hjälp av verktyget och webbplatsen *HTML to PDF*² som erbjuder tjänsten att formatera webbsidor till filer i formatet Portable Document Format (PDF). Det är denna data som står för kärnan av analysens material. Övriga dokument och texter som finns redovisade och som direkt varit knutna till frågeställningen är insamlade under den löpande perioden vecka 43 till 50, år 2011. Det är ett urval av bland annat föreskrifter förankrat både nationellt och i den Europeiska Unionen vars syfte är att konkretisera delar av analysen. Utöver lagar och regler finns ett urval av begreppsförklaringar, statistik och partipolitiska ställningstaganden vilka redovisas genomgående med fullständiga källförteckningar.

5.4 FÖRANALYS

En grov analys av stoffet genomfördes i förstadiet av analysen för att skapa en koncentration av empiri som hjälper frågeställningen. Den bredare förberedande analysen genomfördes av de olika företagens texter för att se om de skulle inkluderas eller exkluderas i analysen. Det är olika företag men de befattar sig inom samma bransch vilket lett till att hemsidornas struktur och innehåll förhållit sig likformigt ur ett makroperspektiv. Dock är detta en parentes då den huvudsakliga funktionen för diskursanalysen är att titta inne i deras gemensamma miljödiskurs och inte ställa elleverantörerna mot varandra. Den förberedande analysen uteslöt de texter som bedömdes att inte ha någon relation till frågeställningen. För att godkännas som gediget och användbart material innehöll texterna direkta kopplingar till begreppet miljö eller frågeställningen. Då hemsidornas texter varit förhållandevis kortfattade och enkla i sitt språkbruk har processen inte inneburit några tvetydigheter för dess relevans eller inte.

---

² <http://www.htmlpdf.com/>

6. DISKURSANALYS

Analysen delas in i sju delar vilken inleds med hur elleverantörernas texter förutsätter att konsumenten har kunskaper i miljöfrågor. Därefter följer en beskrivning av vad diskursen definierar som risk. Den fjärde delen fungerar som en lättare sammanfattning och empor exemplarums attribut sammanställs. Detta följs av hur miljödiskursen används för att beskriva sanningar och hur den politiska miljödiskursen påverkar. Avslutningsvis görs en kortare resumé av analysens resultat.

6.1 FÖRFÖRSTÅELEN I EN ALLMÄN MILJÖDISKURS

Denna inledande del av analysen tar särskilt tillvara på Foucaults (1986, ss. 113-115) poängtering i hur texterna är början och slutet av den diskurs som förmedlas. Begrepp och ord är den enklaste enheten som drar paralleller till en förförståelse som existerar utanför textens enkla struktur. Fraser och termer hänger sig fast i den breda allmänna miljödiskursen som existerar i samhället. Miljödiskursen är en kamp om den rätta och sanna definitionen av lösningar och risker på miljön.

Konsumenten som elleverantören kommunicerar med förutsätts vara medveten om miljörisker och hot. Individen antas ha en förförståelse för en allmän miljödiskurs vars reflektioner leder till konklusionen: att man aktivt bör göra något för miljön. Det tydliggörs i kommunikativa texter vars syfte är att tala direkt till mottagaren, där uppbyggnaden lutar sig på en förförståelse och ett antagande i att de som väljer elavtal tänker på miljön. Det finns metonymier vars paralleller endast kan förstås i samband i en allmän miljödiskurs.

”Bara el från vind & vatten” – Telge Energi 2011a

Fraserna vind och vatten blir symboler för något specifikt. Förkortningarna av vindkraftverk och vattenkraftverk förutsätter att konsumenten vet hur elektricitet produceras. Den enda ledtråden som ges är ”el” vilket i kombinationen med vind eller vatten hänvisar till produktionen av el. Frasen ”bara” visar på att vattenkraft och vindkraft är de enda alternativen samtidigt som det också leder budskapet åt att det är det rätta. Alternativen som ges kan endast tolkas kopplat till en miljödiskurs där redan ackumulerade scheman berättat vad som är bra för miljön. Det är en återkoppling till att det finns ett problem, en risk och att naturen är hotad vilket i många av texterna förblir odefinierat samtidigt som elleverantörerna

framhåller att något aktivt måste göras. I exemplet nedan från Fortums hemsida använder de sig av rubriken ”Miljöval” där den förklarande texten är lika odefinierad som vad risken är.

”Bara genom att välja Fortum tar du ställning för miljön. Vi har Europas näst renaste energiproduktion.” – Fortum 2011a

Texten hänvisar till att konsumenten redan vet vad som hotar miljön och erbjuder här en lösning där beslutet är ett ställningstagande för det som anses vara det rätta. Det exemplifierar att den breda termen *miljö* spelar på den totala betydelsen av ordet och specificerar sig endast genom att man lutar sig mot förkunskaper om hur elektricitet produceras. Men framförallt att det finns ett rätt och fel inom produktionen av el. Ordet ”renaste” är en stark dikotomi för något smutsigt. Genom att exemplifiera med en metafor som denna förutsätter man att mottagaren av texten har en bild av vad ”smutsig” elproduktion är. Som elleverantör lutar man sig på denna starka symbolik för att lyfta fram olika delar av elproduktionen. Det är ett rätt- och ett felsystem som presenteras där ren och smutsig är varandras motpoler.

”Ren el är ursprungsmärkt. Det innebär att elhandlaren garanterat beställer motsvarande mängd ren el från vind och vatten som du förbrukar. Det medför i sin tur att någonstans i nätet stiger produktionen av vind och vatten samtidigt som produktionen av smutsig el minskar. Den som beställer ren el hjälper alltså till att ’putta ut’ smutsig el från systemet.” – Telge Energi 2011b

Texten graderar vindkraft och vattenkraft med beteckningen ”ren el” vilket också är lösningen på ”smutsig el”. Värderingen lutar sig på redan etablerad förförståelse om att elproduktion har en negativ påverkan på miljön. Den särskiljning som görs med hjälp av det negativt laddade ordet ”smutsig” fungerar både för att värdera vindkraft och vattenkraft som bra alternativ samtidigt svartmålar man andra som en lägsta standard. Det är bland annat kolkraft vilket presenteras som det ”smutsiga” alternativet vars närvaro på elmarknaden framställs som dåligt. Vad som är bra för miljön leds genom metaforer som exempelvis ”ren el” vilket lutar sig på den stora allmänna miljödiskursens mål att arbeta för att förbättra vår globala och lokala miljö.

”Vår senaste SIFO-undersökning visar att majoriteten av svenska folket inte är medvetna om att omärkt el alltid innehåller kolkraft. Dessutom går majoriteten av vår vind- och vattenkraft åt till de konsumenterna som gör ett aktivt val att bara få el från dessa kraftslag, så den omärkta elen blir allt smutsigare.” – Telge Energi 2011b

Man berättar i texten att kollektivets omedvetenhet och att inte aktivt engagera sig i att välja elavtal hindrar en positiv miljöutveckling. Det är alltså en oengagerad konsument som bidrar till en försämrad värld och individen som aktivt väljer med åtanke på miljön som förbättrar den. Något Bauman (2008) benämner som en *icke-konsument* vars beteende strider mot normen som faller in i kategoriseringen av rätt och fel vilket Foucault (1986, 1987, 2008) genomgående diskuterar. Här delar man in konsumenten i ansvariga och oansvariga där det ena är rätt och den andra är fel. Det är den aktiva handlingen att välja som statuerar ett godkänt beteende i elleverantörernas miljödiskurs. Texterna konstruerar färdiga mallarna vilka spelar på vad som är riktigt och felaktigt. Att välja i förmån för miljön blir den rätta vägen.

”Om du gjort ett miljöval köper du bara el från förnybara källor. Det innebär att du i stort sett inte står för några utsläpp. Om du inte gjort ett miljöval än, är utsläppen högre” – E.ON 2011a

I den här texten hänvisar man återigen till ett ”miljöval” som det korrekta och det accepterade genom att lyfta fram att den oengagerade som inte aktivt väljer ”miljöval” bidrar till föroreningar. Miljövalet presenteras återigen likt en lösning på ett problem vars existens endast kan framgå genom en förförståelse med kunskap i den allmänna miljödebatten. Texten preciserar inte ”utsläppen” men en naturlig konnotation som antas är hot från växthusgaser.

”Nära hälften av av Sveriges el kommer från vattenkraft. Vi äger över hundra vattenkraftstationer i Norden och driften orsakar näst intill inga utsläpp av växthusgaser.” – Vattenfall 2011a

Konsumentens risker hägrar som ett resultat av sin egen elförbrukning presenteras främst i utsläpp och växthusgaser. Texterna skapar en konsument vars syfte blir att förhindra vidare utsläpp genom att konsumera elektricitet producerad av ”rena” energikällor. Att aktivt göra ett ”miljöval” genom det urval som presenteras av elleverantörerna. De olika elleverantörerna målar upp samma hotbild. En hotbild baserad på den allmänna uppfattningen, en allmän miljödiskurs och vetenskapen om att elproduktion påverkar miljön.

Foucault (1987, ss. 225-227) och Beck (2000, ss. 211-213) lyfter upp effekten av individualiseringens påverkan i vårt beroende av marknaden där våra val genomsyras av marknadens urval som de sanna alternativen. Påverkan av urvalet blir en sanning där konsumenten väljer mellan de olika alternativen på elmarknaden i syftet att göra det rätta, det

rationella beslutet eller det moraliskt korrekta. Det som förmedlas i elleverantörernas miljödiskurs är information vilket förvaltas av individen likt fragment av det som är sanningen. Det är individen som väljer vad sanningen är genom det presenterade urvalet. Att göra ett ”miljöval” blir i det här fallet ett moraliskt beslut kopplat till vad normen säger är det korrekta. Elleverantörerna erbjuder enligt sig själva korrekta alternativ för individen där de presenterar förberedda moraliska paket i sina miljöavtal. Urvalet vilar på mönster vilket Bauman (2008, ss. 62-63) klargör genom hur man som konsument anpassar sig till det rådande utbudet då det är alternativen som är ledstjärnan för ett godkänt medlemskap i samhället.

Den aktiva konsumenten är också en individ vilken förväntas välja efter ”hjärtat”. Det är viktigt att man genom att ”välja” gör något som gynnar kollektivet och framtiden. Det är en altruistisk konsument som beskrivs i texterna och som vill gynna välfärden för de många samtidigt som det gynnar den enskilda genom förbättrad miljö. Det rätta alternativet som målas upp är ett miljömedvetet ställningstagande. Att göra ett ”miljöval” är det elleverantörerna presenterar som det rätta.

Makten och styrmekanismerna ligger i det urval som presenteras. En paradox finns i att urvalet samtidigt också påverkar konsumentens förförståelse genom att smalna in synfältet för alternativa lösningar och de riskerna elproduktion medför. Definitionen leder, som Beck (2000, ss. 42-43) och Foucault (1987, ss. 225-227) beskriver det, till exkludering av beståndsdelar vilket förklarar fenomenet ur ett bredare perspektiv.

6.2 DEFINIERING AV RISKER

Vattenkraft och vindkraft är de dominerande alternativen vilket framhålls som ”miljöval” och lösningen på, de i många fall odetaljerade, miljöriskerna. Deras positiva dominans grundas i att de uttryckligen omtalas som ”miljöel”, ”grön el” eller ”ren el”. Den framlyfta motpolen är elproduktion baserad på kol och olja. Det är de som ses som problemets kärna i form av höga halter av växthusgaser där framförallt koldioxidutsläpp betonas.

De olika indelningarna för elproduktion delas in i biobränslen, kol, kärnkraft, olja, sol, vatten och vind (Energimyndigheten 2011b). Man placerar el producerad genom solceller, vattenkraftverk, vindkraftverk och av biobränslen under termen förnybara källor (SFS 2003:113, Lag om elcertifikat). De förnybara källorna går i de analyserade texterna synonymt med ”miljöval”. Elproduktion genom förbränning av fossila bränslen, som kol och olja,

inkluderas under benämningen ”smutsig el”. Grupperingen av de två lägren ställer förnybara energikällor och el från fossila bränslen som varandras motpoler. Budskapet som förmedlas är att de två alternativen är varandras antiteser då de graderas som bra och dålig. El producerat av kärnkraft är inte inräknat i uppdelningen av kategorierna förnybara källor och fossila bränslen. Kärnkraften finns med som en egen del i miljödiskursen med en neutral presentation i jämförelse med texterna om el baserad på förnybara och fossila källor med sina metaforer om ”rent” och ”smutsigt”. Kärnkraften tituleras inte med liknelser utan framhålls mer konkret:

”Nära hälften av Sveriges el kommer från kärnkraft. Den är effektiv, driftsäker och har mycket liten miljöpåverkan. Vi driver sju av Sveriges tio kärnkraftsreaktorer med höga krav på säkerhet och avfallshantering.” – Vattenfall 2011a

Här presenteras kärnkraften ur ett säkerhetsperspektiv, ur ett nödvändighetsperspektiv och som en miljövänlig elproducent. Det finns dock ett erkännande och ett försök till lugnande effekt i och med att man trycker på ”säkerhet” och ”avfallshantering”. Det finns alltså en risk vilken erkänns och definieras genom de skyddsåtgärder som tas. Beck (2000, ss. 44-46) förklarar fenomenet i att intressenter skyddar sina egna intressen genom att sila riskdefinitioner genom en beskrivning i ekonomiskt fördelaktigt syfte. Detta är ett exempel på hur Foucault (2008, ss. 181-182) beskriver processen inom miljödiskursen som tar kontroll över vad som är det sanna. Det existerar tydligt en allmän oro för kärnkraften vilket inte kan negligeras i elleverantörernas texter. Den oro som erkänns bedövas lika snabbt genom att ta kontroll över risken med lugnande löften om ”höga krav på säkerhet”. I publikationen, *Vi tror på handling*, som E.ON publicerade 2011 där deras miljöprojekt finns återberättade finns den följande texten:

”Få saker har varit så omdebatterade genom åren som just kärnkraft. Men i takt med att världen blivit medveten om den globala uppvärmningen har vindarna vänt och många kritiker tystnat. Nuförtiden är en majoritet av svenskarna för kärnkraft. Den stora fördelen med kärnkraft är just att den är en i stort koldioxidfri energikälla vid själva produktionsprocessen av el, praktiskt taget utan några andra utsläpp.” – E.ON (2011, s. 42)

E.ON framhåller en positiv trend genom meningen; ”Nuförtiden är en majoritet av svenskarna för kärnkraft”, vilket är ett exempel på hur man som producent av en text använder sig av definitioner för att upprätthålla den egna begreppsförklaringen av vilka

miljörisker och hot som är kopplade till kärnkraft. Den efterföljande meningen är direkt kopplad till de låga koldioxidutsläppen vilket el från kärnkraft har och kan ses som att kärnkraft är en del av elleverantörernas miljödiskurs i en positiv bemärkelse. Texterna definierar riskerna genom det osagda, det onämnda och det som exkluderas (Bauman 2002, ss. 247-261). Kärnkraften finns med i den breda allmänna miljödebatten som en risk där radioaktivt avfall eller en stor olycka kan ha förödande konsekvenser på miljön. Dessa konsekvenser är dock i det dolda och kärnkraft presenteras likt en gynnare och ett stöd för miljööel. De analyserade texterna visar på att miljödiskursen hos elleverantörerna exkluderar risker och hot som i den allmänna miljödiskursen är inkluderade. Värderingen och stödet för kärnkraftverk som ett miljövänligt alternativ baserar sig i utsläppet av växthusgaser. Framtidens mål att minimera koldioxidutsläppen vinner på kärnkraftverkens existens i jämförelse med elektricitet gjord av fossila bränslen.

6.3 KÄRNKRAFT DEFINIERAS

Delar av den allmänna opinionen räknar in exempelvis haveri och avfallets miljöpåverkan för framtiden som kärnkraftens potentiella risker. Det är inte en överhängande oro för eller emot utan tankarna kring kärnkraftens potentiella risker eller dess harmlösa existens är varierande. I maj 2011 svarade 33 procent ja på frågan: ”om de blir oroliga när de tänker på kärnkraft?” och 32 procent i motsvarande undersökning under november månad. Hur ”oroliga” de känt sig varierade mellan graderingen *sällan* till *ofta*. Undersökningen presenterar också ett urval av vad oron finns i, där 37 procent såg konsekvenserna av en olycka som grunden till oro. Riskerna för människor och för miljön kom som det andra orosmolnet för en femtedel för de som deltog i frågan. På samma sätt finns de som inte ser kärnkraft som en risk, där en övervägande 67 procent av deltagarna svarade nej i undersökningen på frågan om de var oroliga (Novus 2011).

Det finns en oro för miljön och människan i den allmänna miljödebatten vilken i elleverantörernas miljödiskurs inte är relaterad koldioxidutsläpp utan en mer fundamental risk, att kärnkraftverk har och är en riskfaktor för miljön. Sveriges opinion om kärnkraft kan ses genom de två största partierna där Socialdemokraterna arbetar för att fasa ut användningen av kärnkraftverk. Deras vision för framtiden är att Sverige ska byta ut kärnkraften mot förnybara energikällor där ledorden är säkra och miljövänliga alternativ (Socialdemokraterna 2011). Moderaterna möter inte Socialdemokraterna i frågan om

utfasning av kärnkraftverken utan ser en positiv trend i att de utvecklas och förbättras. De framhåller vikten av att begränsa miljöföroreningar genom utökad forskning som ger en säkrare kärnkraft samt vikten av de förnybara källornas utveckling för att minska koldioxidutsläppen (Moderaterna 2011). Hotsituationer mot människan speglas i texterna kring kärnkraft och sammanvävs med kärnkraftverkens påverkan på naturen. I exemplet nedan erkänner man att kärnkraften innehar en potentiell risk mot samhället genom att explicit uttrycka sig i termer som ”säkerhet” och ”skydd”.

”På ett kärnkraftverk kommer säkerheten alltid i första hand, för att skydda personalen, allmänheten och miljön.” – Vattenfall 2011b

Uppdelningen existerar som ett svar på delar av en allmän opinion vars uppfattning om kärnkraft är att det finns en potentiell risk med kärnkraftsanläggningar. Det är dock intressant att påpeka att det inte finns en jämförbar beskrivning på något av de andra kraftverken som exempelvis vattenkraft eller kolkraftverk. I texter kring de andra alternativen utöver kärnkraftverk finns ingen antydning på att man arbetar för att skydda ”allmänheten”. Det finns inte heller något som tyder på att man uttryckligen skyddar sin ”personal”. Texterna berättar för mottagaren att kärnkraftverk är nödvändiga och säkra men samtidigt berättas det om de proaktiva åtgärder man arbetar med. Dessa proaktiva skyddsåtgärder finns endast i samband med information om kärnkraftverk.

”Utsläppen av växthusgaser är till och med lägre än vid produktionen av vind-, vatten- eller solkraft. Driften av ett kärnkraftverk fordrar stor teknisk kompetens, rigorösa säkerhetsbestämmelser och fortlöpande övervakning.” – Fortum 2011b

Man kan se denna klyfta som vad Beck (2000, s. 43) betecknar som den *vetenskapliga rationella* och den *socialt rationella*. Elleverantörernas miljödiskurs pratar ur det vetenskapligt rationella med betoning på sannolika risker till en mottagare vilken de utgår från ser de potentiella riskerna. Det handlar om att det är en minimal chans att det ska hända något vilket försvarar användningen av kärnkraft då riskerna för en olycka är mindre sannolik. De tröstar de oroliga individerna med ord som ”säkerhet”, ”övervakning” och ”skydda”, vilket förutsätter att de ser mottagaren och konsumenten inneha ett socialt rationellt beteende vars oro ligger i den potentiella risksituationen. Att säkerställa ordningen

skyddar man sig med hjälp av miljödiskursens förmåga att definiera och leder texterna bort från den potentiella risken genom att berätta hur osannolika riskerna är.

Beck (2000, ss. 65-66) och Foucault (2008, ss. 181-182) trycker på just att definitionen skapar sanningen för det perspektiv som framhålls i den förmedlade miljödiskursen. Genom att leda bort risken för just en potentiell hotsituation i synsätt som att det inte är så stor chans för en olycka. De verkande i diskursen använder sig av definition som ett medel vilket medför makt. Konstruktören av texterna är också de som utifrån sin synvinkel definierar riskerna inom miljödiskursen. Det är en sanning som förmedlas i texterna ur ett perspektiv vilket exkluderar den eller de normer som ser kärnkraftverk ur ett riskperspektiv.

Telge Energi förklarar sig själv som ett företag som i grund och botten är en miljökämpe där försäljning av el från vattenkraftverk och vindkraftverk är det rätta. De vill få bort elproduktion av fossila bränslen för att gynna det globala målet att sänka växthusgaserna. Kärnkraften blir framhävd och erkänd som en nödvändighet där den potentiella risken för miljön inte existerar.

”Kärnkraften fortsätter dock att vara ett orosmoln. I dagsläget är 6 av 10 kärnkraftverk i bruk. Återstarter skjuts fram och vi har en planerad revision av Ringhals 3 en bit in i december månad. Ringhals 4 har skjtit upp återstarten till 10 november (tidigare 31 oktober). Ringhals 2 har meddelat senareläggning av sin återstart med en månad, till den 17/12. Det är inte bra för elkunderna att kärnkraften inte startar enligt givna besked.” – Telge Energi 2011c

Kärnkraften ses inte som ett miljöhot eller en risk utan som en viktig del i den totala produktionen av el. Miljödiskursen innehåller inga antydningar om att elleverantörerna har något negativt förhållningsätt gentemot kärnkraft, utan övervägande positivt då den ses ur hur mycket koldioxidutsläppen produktionen ger. Texten producerar i den bemärkelsen en sanning om kärnkraftverk som kan strida mot den allmänna miljödiskursen i vilken den i viss mån kan ses som ett hot mot civilisationen. Makten existerar inne i textens exkludering och inkludering av tecken. I enlighet med elleverantörernas mål att sänka koldioxidutsläppen blir kärnkraften en lösning istället för en riskfaktor. Det är genom denna typ av förmedlad ”fakta” som bidrar till skapandet av elleverantörernas idealkonsument. Konsumentens attribut går att se genom individens valmöjligheter genom det institutionaliserade korrekta och de accepterade kategorierna.

6.4 EMPTOR EXEMPLARUM SAMMANFATTAS

Den sanning texten beskriver är att kärnkraftverken inte är ett hot trots skilda meningar i den mer allmänna och breda miljödiskursen. Hotet är koldioxidutsläppen och den så kallade ”smutsiga” elproduktionen som kommer från användningen av fossila bränslen. Konsumenten som skapas, *emptor exemplarum*, är miljömedveten men endast miljömedveten genom deras villkor. Värderingar i elleverantörernas diskurs kategoriserar ”miljöval” som det rätta, korrekta och rationella. Det förutsätts också en förförståelse där elleverantörernas miljödiskurs lutar sig på den breda miljödebatten. Miljödiskursen sållar sina alternativ och lösningar genom att definiera vad konsumentens oro ska vara grundad i genom att koppla sina alternativ till föroreningar som koldioxid. Oron förknippas med begrepp som koldioxid vilket med en systematisk framställning beskriver den sanna risken för konsumenten. Samtidigt som risken om koldioxid framställs institutionaliseras begrepp som ”grön el”, ”ren el” och ”miljöel”. Begreppen etablerar sig genom den språkliga och systematiska framställningen som lösningen på risken vilket tar tillvara på redan sanktionerade begrepp i individens förförståelse av den folkliga miljödebatten. Diskursen tar kraft från den breda förförståelse om att vi måste rädda vår planet vilket inbegriper alla typer av miljötänkande. Samtidigt skapar elleverantörerna fritt en polariserad bild av lösningar på miljöproblem genom att exkludera vissa allmänna farhågor, som exempelvis oron kring kärnkraft, och lyfter fram vissa alternativ, exempelvis vindkraft, som problemlösningen till miljödebatten. Man använder sig av den breda miljödebattens förförståelse som stöd för att sen styra den detaljerade förförståelsen, där *emptor exemplarum* förväntas välja i förmån för miljön. Den breda miljödiskurs som elleverantörerna lutar sig mot används alltså i syftet att förkorta och dra paralleller till den enskilda individens kännedom, som exempelvis hur vindkraft är en utsläppsfri produktionskälla. Elleverantörernas miljödiskurs berättar och rättar de eventuella kunskaper som individen har i ämnet som exempelvis kärnkraftens potentiella risker. Risken som elleverantörerna explicit talar om i sin miljödiskurs är nästan bara uteslutande koldioxidutsläpp. De har också lösningen i form av miljöbetecknade elavtal, ett ”miljöval”, som garanterar konsumenten att de gynnar den kollektiva framtida miljön.

Konsumtionen sker genom de utstakade alternativen som elleverantörerna erbjuder genom redan standardiserade och moraliskt värderade elavtal. Beck (2000) och Bauman (2008) ger samma insikt i att förstå urvalet som en del av individens självförverkligande. Det som erbjuds till konsumenterna spelar på moral och tanken om en bättre framtid. Något som elleverantörernas miljödiskurs erbjuder som målsättningen, att vara en *emptor exemplarum*.

Individens mål mot självförverkligandet tar kraft från utopin i den allmänna miljödiskursens mål av en renare värld utan föroreningar. Det som erbjuds är lösningar som i sin tur ger individen rätten att vara delaktig i den framtidsvisionen.

Elleverantörernas miljödiskurs ger attributen och emptor exemplarum beskrivs som medveten om de risker och lösningar som ingår i elleverantörernas miljödiskurs samt handlar efter de rationella normerna som presenteras. Samtidigt framträder en icke-konsument vars beteende är det motsatta en oaktiv och oengagerad konsument som inte väljer av utbudet. Det förmedlas som ett felande beteende där man genom att inte välja förknippas med att vara irrationell och en av de som bidrar till miljöriskerna genom sitt lata beteende. En person, individ och konsument som går mot den rådande normen att eftersträva emptor exemplarum.

6.5 DEN RATIONELLA SANNINGEN

Konsumenternas valmöjligheter att välja presenteras ihop med en norm laddad med moraliska värderingar, där det aktiva valet är det rätta. Den information som finns i texterna om miljö blir en del av individens process att bilda sig en uppfattning. Att vara konstruktören av text innebär att beskriva en sanning. Det som förmedlas från sändaren till mottagaren blir alltså en sanning utifrån det egna perspektivet där producenten konstruerar en beskrivning av verkligheten.

”I våra elavtal gömmer sig ingen smutsig kolkraft. Vi säljer bara el från vind och vatten.” – Telge Energi 2011d

”Som kund hos oss får du alltid din el från vattenkraft, men för en extra kostnad kan du välja att få elen från vindkraft. Gör ditt miljöval när du tecknar nytt avtal hos oss.” – E.ON 2011b

”Förnybara energikällor utgör en central del av framtida energilösningar och användningen av dem ger Fortum nya verksamhetsmöjligheter. Kärnkraften utgör en betydande del av Fortums koldioxidfria energiproduktion.” – Fortum 2011c

Texterna bidrar till sanningen som institutionaliserar konsumentens vilja att vara miljömedveten. Det rationella beteendet är att följa mallen av emptor exemplarum och göra ett miljöval för framtidens bästa. Det rationella beslutet är att välja vad elleverantörerna lyfter fram och kategoriserar som ”miljöel”, ”miljöval”, ”grön el” eller ”ren el”. De beslut som konsumenten förväntas ta är, det i fördel för miljön, det rationella beslutet och ett oengagerat

beteende ses som irrationellt. Att minimera koldioxidutsläpp skapar en norm för alternativen som placerar dem i kategorierna logiska och ologiska. Det gemensamma hotet är de utsläpp som kommer ifrån koldioxid där lösningarna är ”miljöval”. Detta går synonymt med de förnybara energikällorna som i lagen om elcertifikat, kapitel 1, *Ändamål och definitioner m.m.* 1§, avgränsas som de förnybara energikällorna vindkraft, solenergi, vågenergi, geotermisk energi, biobränslen och vattenkraft (SFS 2003:113).

Det är dock bara vattenkraftverk och vindkraftverk som hos E.ON, Fortum och Vattenfall existerar inom benämningen för miljöalternativ. Telge Energi har även solenergi som en del av utbudet. De övriga förnybara energikällorna existerar likt en parantes i elleverantörernas miljödiskurs där avtal för köp av el producerat av geotermisk energi, biobränslen och vågenergi inte existerar. Detta innebär att elleverantörernas miljödiskurs definierar sanningen om vad begreppet ”förnybara energikällor” betyder och vad den innehåller genom att förknippa det med vindkraftverk och vattenkraft.

Det beskrivs också en sanning i att vindkraftverk och vattenkraft likställs då det sker en generalisering genom framhävda komponenter. De olika kraftverken likställs genom koldioxidutsläpp som huvudproblemet och andra risker av olika kaliber ”försvinner” i texternas budskap. Exempelvis presenterar E.ON sin vindkraftpark Rödsand 2 med en direkt koppling till koldioxidutsläpp.

”Rödsand 2 ersätter bland annat kolkraft och minskar därmed utsläppen av koldioxid med omkring 700 000 ton per år i det nordiska elsystemet.” – E.ON 2011c

Riskerna med koldioxid är den dominerande värdesättningen, vilket gav kärnkraften den definierade sanningen att vara miljövänligt i jämförelse med exempelvis kolkraftverk. Den potentiella oron och riskfaktorerna försvinner då de inte definierades som sådana. Det är koldioxidutsläppen som är det enda synliga problemet i elleverantörernas miljödiskurs, medan andra problem och risker blir överskuggade och bagatelliserade. Kopplingen mellan vindkraftverkens påverkan på fåglar och fladdermöss existerar i skuggan av elleverantörernas miljödiskurs. Undersökningen, *Vindkraftens påverkan på fåglar och fladdermöss*, visar på att det är hög risk för att fladdermöss blir påverkade av vindkraftsverkens placering i barrskog. En sammanslagning av statistik från Europa och Nordamerika visar ett medianvärde av att 2,3 fåglar och 2,9 fladdermöss per vindkraftverk dör per år (Naturvårdsverket 2011). I slutet av 2010 hade Sverige 1655 stycken vindkraftverk i bruk, vilket i en fabricerad uträkning av

medianvärdet från Naturvårdsverkets undersökning innebär att närmare 3800 fåglar och nästan 4800 fladdermöss dör på grund av vindkraftverk i Sverige varje år (Energimyndigheten 2011c). Detta är något som uteblir i elleverantörernas miljödiskurs vilket innebär att det inte är inräknat som en risk för miljön. Det som istället framhålls är perioden för byggnad och resor i samband med underhållsarbete av vindkraftverk vilket enligt elleverantörerna inverkar på miljön.

”I övrigt påverkar vindkraften landskapsbilden. Ett visst ljud uppstår, som till största del överröstas av naturligt vindljud.” – Vattenfall 2011c

Man framhåller vindkraftverk som relativt problemfria vilket bidrar till att de institutionaliseras som just problemfria, vilket går hand i hand med utopin för en klimatsmart framtid. Andra risker och problem försvinner i diskursen om miljön. Institutionaliseringen av känslan att vindkraft är ”problemfri” legitimerar det som ett ”miljöval”. Man väljer bland elleverantörernas mer rationella beslut vilket får sitt värde i hur mycket koldioxidutsläpp elproduktionen medför. Det rationella ställs och jämförs med det irrationella beteendet att vara oengagerad i att välja de alternativ som godkänns av elleverantörerna som ”miljöval”. Man presenterar kolkraft som ett irrationellt val genom att kategorisera det under termer som ”smutsig” el. Men det finns också en värdering av de olika sätten att producera el där exempelvis vindkraft värderas högre än vattenkraft och är därmed det mer rationella valet.

”Du får el från vattenkraft när du tecknar elavtal med oss. Vill du göra ytterligare en insats för miljön kan du här dessutom välja vindkraftsel.” – E.ON 2011d

Som tidigare nämnt enligt SFS 2003:113 och enligt Europaparlamentets och rådets direktiv, 2003/54/EG, betraktas el från vattenkraft och vindkraft som förnybara energikällor. De presenteras dock med olika prissättning där el producerat med vindkraft är dyrare. I Sverige existerar betydligt mer el producerad av vattenkraftverk. Tillsammans med kärnkraftverk och värmekraft står vattenkraft för upp till 90 procent av den totala tillverkningen (Svensk energi 2011). En marknadsmodell som exempelvis att utbud och efterfrågan styr elmarknaden kan förklara prisskillnaderna. Det förklarar dock inte hur dessa olika produktionskällor värderas lika inför lagen men innehar en skild moralisk värdering i elleverantörernas texter och miljödiskurs. Om både el från vindkraft och vattenkraft klassas under ”miljöval” och förnybara källor: hur kommer det sig då att vindkraft presenteras som bättre för miljön?

6.6 NATIONELL OCH INTERNATIONELL PÅVERKAN

Konsumenten som skapas, empor exemplarum, ska i enlighet med elleverantörernas miljödiskurs få ett bättre investeringsvärde (Bauman 2008, ss. 65-67). Man ska genom att välja hur elen producerats investera i framtidens miljövision för att motverka det predicerade scenariot med en försämrad miljö som exempelvis växthuseffekt. Konsumenten väljer mellan de olika elavtalen men är låst till det urval som presenteras av elleverantörerna. Konsumenten förväntas välja inför framtiden där de värderade alternativen som exempelvis vindkraft gynnar det framlyfta miljöarbetet att sänka koldioxidutsläpp.

”Genom att välja var din el ska komma ifrån är du med och påverkar hur elen i Norden ska produceras i framtiden. Hos oss kan du välja el från vatten, vind eller kärnkraft.” – Vattenfall 2011d

”Att välja ett avtal med 100 % vindkraft innebär att du som kund att du snabbar på utbyggnaden” – Telge Energi 2011e

”Förnybara energikällor utgör en central del av framtida energilösningar” – Fortum 2011c

Elleverantörernas miljödiskurs riktar sig mot framtiden vilket också gör att konsumentens el betraktas som en investering inför framtiden. Det är i nuet som valet görs för att förbättra framtiden. Genom att aktivt välja i det presenterade urvalet av miljöavtal gör konsumenten ett ställningstagande. Ett ställningstagande som utgörs av ett moraliskt beslut där det rätta alternativet är att välja det som presenteras som det korrekta sättet att producera elektricitet. Miljödiskursens skapande av empor exemplarum blir individens förebild som uteslutande ser miljöarbetet inom elbranschen i hur mycket koldioxidutsläpp de olika kraftverken avger. Det finns flera exempel i texterna där samlingsnamnet växthusgaser anges som orosmolnet men förtydligas endast med en enda växthusgas, nämligen koldioxid. Inget av de analyserade företagen benämner växthusgasernas innebörd mer än i risker från koldioxid. Det är väl värt att notera att elleverantörernas utbud inte får strida mot en sämre utveckling. Regleringar som det internationellt accepterade Kyotoprotokollet hindrar detta. Många av industriländerna har genom avtalet påtagit sig att minska sina utsläpp av växthusgaserna koldioxid, metan, dikväveoxid, fluorkolväten, perfluorkarboner och svavelhexafluorid fram till år 2012 (Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/358/EG). Koldioxidutsläppen ses som den största boven i elleverantörernas miljödiskurs. Koldioxid är också den enda växthusgasen som presenteras vid namn. Det är också intressant att koldioxid är den enda av

växthusgaserna som elleverantörerna enligt lag måste redovisa utsläpp för. Tillsammans med minimikravet att redogöra föregående års utsläpp av koldioxid från den totala leveransen av el, ska det finnas siffror på radioaktivt utsläpp (Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/54/EG, Artikel 3, punkt 6).

Det finns diskursiva maktstyrningar av elleverantörernas miljödiskurs från den politiska arenan. Elleverantörernas miljödiskurs påverkas genom Europeiska unionens regleringar som i sin tur konstituerats i Sverige, vilket påverkar genom krav och förordningar. Det finns alltså en friktion mellan elleverantörernas miljödiskurs och den politiska miljödiskursen. En maktkamp genomsyrar begreppens definition. Ett sådant är det tidigare nämnda begreppet ”förnybara energikällor” som i elleverantörernas miljödiskurs nästan uteslutande förenklas till vattenkraft och vindkraft. Typen av förenkling är något Bauman och May (2004 ss. 93-95) benämner som legal-rationell legitimering, där instanser, som i vårt fall elleverantörerna, får rätten att föra talan för de värderingar som existerar inom en politisk diskurs. Det är samtidigt ett kontrollsystem som riktas mot elleverantörerna där bredare politiska normerna kanaliseras och polariseras. Det som händer i vårt exempel är att begrepp förenklas och institutionaliseras genom elleverantörernas miljödiskurs. Sanningen som beskrivs om vad exempelvis ”förnybara energikällor” är blir vad elleverantörerna definierat begreppets innebörd som.

”Telge Energi har valt att satsa på förnyelsebar energi. Hos oss får du alltid Ren El från vind och vatten. De är oändliga energikällor, har en god utvecklingspotential och bidrar inte till växthuseffekten.” – Telge Energi 2011g

Återigen finns växthuseffekten och dess underförstådda koldioxid som den dominerande hotsituationen och förnybara källorna presenteras som lösningen på en hotsituation. Beck (2000, ss. 65-66) tar upp behovet av att kontrollera media och forskning för att styra en politisk agenda. Det handlar inte om att styra med järnhand utan att kunna influera och sätta agendan i vårt kunskapssamhälle där medborgarna har tillgång till otaliga källor av information samt ett mer kritiskt förhållningssätt. Det är i definitionen av riskerna som kategoriserar alternativen som olika rationella. Genom legal-rationell legitimering kan det, utifrån ett klassiskt maktperspektiv, effektivt också fungera att driva miljöpolitiska frågor genom elleverantörerna (Bauman & May 2004 ss. 93-95).

Ett annat exempel på den maktkamp mellan miljödiskurserna är el-certifikatsystemet som existerar för att bidra ekonomiskt till utvecklingen av förnybara energikällor. Det som

inte träder fram i elleverantörernas dialog är att man som reell elkonsument bidrar till utvecklingen av förnybara energikällor genom en avgift. El-certifikatsystemet existerar endast för att stimulera tillväxten av förnybara energikällor, så som solenergi, vindkraft, vågenergi, biobränsle eller geotermisk energi. Detta finansieras av elkonsumenterna som har skyldigheten att betala för utveckling och utökning av de förnybara energikällorna baserat på mängden el man förbrukat. Lagens enda syfte är att gynna de förnybara energikällornas utveckling (SFS 2003:113).

Detta innebär alltså att om man exempelvis är ansluten till ett mixat elavtal, som förutom miljövänliga alternativ (förnybara energikällor och kärnkraft) även består av ”smutsig el” (fossila bränslen), så betalar man elcertifikat för all den förbrukade elen. Avgiften som elcertifikat innebär går till förnybara energikällor som exempelvis vindkraftverk. Att och tydligt explicit uttrycka detta skulle gå mot elleverantörernas egenintresse i att spela på miljövalen som de korrekta alternativen. Det som inte existerar på elleverantörernas hemsidor är klar information om vad elcertifikatsystemet innebär.

”Lagen om elcertifikat kom till för att stimulera ökningen av el som produceras från förnybara energikällor. Alla användare av el berörs av lagen” – Vattenfall 2011e

”Elcertifikatsystemet syftar till att öka produktionen av förnybar el på ett kostnadseffektivt sätt. Energimyndigheten och Svenska Kraftnät har i uppdrag att driva elcertifikatsystemet.” – Fortum 2011e

”Tack vare försäljningen av elcertifikat får producenterna ekonomiska resurser för att kunna utöka sin produktion av mer miljövänlig, förnyelsebar el.” – Telge Energi 2011f

Maktkampen mellan diskurserna ligger i elleverantörernas beskrivning av emptor exemplarum som aktivt väljer för framtiden och miljön, något som inte överensstämmer med att man ”per automatik” redan betalar för utvecklingen av ”grön el” oavsett val. Det som lyfts fram är att elcertifikatsystemet gynnar de förnybara energikällorna, är en del av den framtida miljöpolitiken att sänka växthusgaserna och att det bidrar till en öppnare och rättvisare elmarknad. Det existerar minimalt med antydningar att elcertifikatet innebär en avgift för alla konsumenter för att gynna en nationell strävan efter att öka produktionen av el från förnybara energikällor. Avgiften kan liknas med Baumans (2008, s. 93) resonemang kring mervärdesskatt, hur politiska styrningar samexisterar, bakas in i konsumenternas utbud och presenteras som en allmännyttig tjänst. Elleverantörernas miljödiskurs döljer det faktum att

man oavsett elavtal redan betalar för de förnybara källorna oavsett elavtal då det strider mot emptor exemplarum. Den reella konsumenten kan med andra ord inte undvika att bidra till det som lyfts fram som räddningen av miljöhotet koldioxid oavsett ”miljöval” eller inte.

6.7 DISKURSANALYSEN SAMMANFATTAS

Diskursanalysen har sin utgångspunkt i frågeställningen som sökt efter normativa värderingar som etableras på den symboliska, emptor exemplarum. Det som förespråkas är att aktivt välja i förmån för miljön där man ses som en icke-konsument om man är oengagerad i valet. Normen är att välja i fördel för det globala arbetet mot en klimatsmart värld. Diskursanalysens resultat visar att värderingar och elleverantörernas framlyfta miljölösningar är sammansmälta. Deras samspel ger kraft åt varandra där exempelvis ”ren el” endast kan värdesättas som det korrekta alternativet genom att det definierats mot risken koldioxidutsläpp. På samma sätt värderas lösningen genom en redan existerande moralisk kontext om att förhindra koldioxidutsläpp. Det är rättvist att säga att elleverantörernas miljödiskurs nästan uteslutande ser koldioxid som risken. Man förknippar också den oengagerade konsumenten som inte gör det rationella miljövalet som en bidragande orsak till koldioxidutsläppen. Lösningen på problemen är just att försöka uppnå samma standard som elleverantörernas presenterade emptor exemplarum, som aktivt väljer i hänsyn för framtiden. Det är valet för en bättre framtid som närmast kan förklara kärnan av de värderingar som etableras på konsumenten där målet är ett klimatneutralt samhälle utan just koldioxidutsläpp.

Att kunna konstruera och definiera är inom den diskursiva processen elleverantörernas primära verktyg, där exempelvis kärnkraftverkens potentiella risker definieras som osannolika. De är för elleverantörerna en miljövänlig elproducent då miljödiskursens hotsituationer endast ses kopplat till växthuseffekten. Det finns en inneboende makt i att systematiskt framställa vissa begreppsliga definitioner som exempelvis ”grön el” eller ”ren el”. Begreppen beskriver deras sanning om vad just ”ren el” innebär. De institutionaliseras och används för att idealisera vikten av att göra ett miljöval i enlighet med emptor exemplarum. Elleverantörerna begränsas också genom regleringar och lagar som speglar en politisk miljödebatt där det finns krav att minska utsläpp som koldioxid. Det normativa ramverket som individualiseringen lever med kan ses tydligt genom den undersökta miljödiskursen (Bauman 2008, Beck 2000, Foucault 1987). Den enskilda

individens får färdiga paket fyllda med värderingar där standardiserade mallar stöper konsumentens tycke och tänk om miljön.

Elleverantörernas miljödiskurs utmanas också av en politisk miljödiskurs som med nationella och övernationella verktyg tävlar om definitioner som ”förnybara energikällor”. Friktion uppstår också då den politiska miljödiskursen använder sig av elmarknaden för att inkassera ekonomiska medel till den svenska utvecklingen av förnybara energikällor genom elcertifikatsystemet. Den politiska miljödiskursen använder sig av legal-rationell legitimering för att uppnå sitt mål att lyfta fram den totala betydelsen av förnybara energikällor som inkluderar exempelvis solenergi, vågenergi, geotermisk energi och biobränslen. En definition som inte är densamma i elleverantörernas miljödiskurs.

7. SLUTDISKUSSION

Diskursanalysen ger ljus i hur individens utbud standardiseras med paket som ”miljöval” där konsumenten får färdigpaketerade moraliska ställningstaganden. Ur individens synvinkel kan det ses som att begrepp såsom ”ren el” betyder det elleverantörernas miljödiskurs definierat det som. Miljövalet kan liknas med vad Bauman (2008) tar upp i att man inte kan välja något annat än att konsumera, bara konsumera annorlunda. Läger man på miljödiskursens definiering av vad sanningen är för miljöns risker och lösningar fås en konsument vars val på sätt och vis redan på förhand är uppgjorda. På ena sidan finns elleverantörernas miljödiskurs och på andra sidan finns en politisk miljödiskurs vilken redan fastslagit med nationella regleringar att Sverige ska gå mot ett miljö neutralt samhälle. Sett med miljödiskursernas betydelse för avgränsningarna av vad som utgörs vara vitalt för debatten blir individens valmöjlighet påverkad. Det hela går i ton med individualiseringens tanke om att individen är beroende av marknaden (Bauman 2008, Beck 2000, Foucault 1987). Det är ett samspel mellan olika ”inrättningar” som exempelvis EU, Sverige, den allmänna opinionen och elleverantörerna som tillsammans tävlar om den sanna beskrivningen av vad som är rätt och fel. Den potentiella utvecklingen för miljöarbete kan få en känsla av att den skulle hämmas genom det tanke system som diskursanalysen framhäver, men det är väl värt att återigen nämna att individen är diskursernas minsta beståndsdel. Individen finns och agerar inom samhället som i sin tur representerar den politiska sfären hela vägen upp på EU-nivå, som i sin tur stegar tillbaka genom samma led. Miljödiskursen är levande i ett sammanbundet kretslopp där definiering av rätt och fel med miljön kontinuerligt kommer att förändras. Det

som diskursanalysen beskrivit går att sammankoppla i ett cirkulärt system där alla tävlar om att få beskriva, definiera och förankra vad som är viktigt för miljön. Den minsta beståndsdelen, individen, påverkar miljödebatten genom att vara en del av den, där individuella ställningstaganden påverkar uppåt i ledet för att sen återvända delvis omformulerad genom marknaden. Omformuleringen genom miljödiskursen blir återigen en del av kretsloppet där konsumenten på nytt ska ta ställning. Det är den moraliska, miljömedvetna, framtidstänkande och rationella förebilden emptor exemplarum som elleverantörernas miljödiskurs presenterar. En konsument som förväntas välja i förmån för samhällets helhet, vilket innebär att elleverantörernas miljödiskurs ger förslag till den individuella jakten på självförverkligande genom att sälja en kollektivistisk tanke. Konsumenten väljer alltså i egenintresse men får också värderingar med ett konsensustänkande invävt i det utbud som konsumeras.

8. FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING

Det finns ett särskilt intressant fenomen som öppnas upp i uppsatsens diskursanalys men som bara utvecklas i enkla drag under rubriken: *Den rationella sanningen*. Det som handlar om hur små risker bagatelliseras och tonas ner. Något som exempelvis en Foucaultinspirerad diskursanalys (1986, 1987, 2008) och Becks (2000) tanke om att risker blir legitimerade genom att erkännas av vetenskapen kan utgöra en gedigen grund för vidare studier. Definieringen av riskerna kring kärnkraftverk är också något som lämpar sig för vidare forskning där en rik bas av material från tidigare forskning finns att nyttja.

9. KÄLLFÖRTECKNING

AFB 2011, Informationsbrev: *Nu sorterar vi matavfall på Vildanden*, Lund: AF Bostäder

Bauman, Zygmunt (2002). *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos

Bauman, Zygmunt (2008). *Konsumtionsliv*. Göteborg: Daidalos

Bauman, Zygmunt & May, Tim (2004). *Att tänka sociologiskt. 2.*, omarb. [och utvidgade] uppl. Göteborg: Korpen

Beck, Ulrich (2000). *Risksamhället: på väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos

E.ON (2011). *Vi tror på handling*. [Elektronisk] Tillgänglig:

<http://www.eon.se/upload/eon-se-2-0/dokument/broschyrarkiv/om-eon/miljo-och-ansvar/Vi%20tror%20p%C3%A5%20handling.pdf> [2011-11-28]

E.ON 2011a. [Elektronisk] Tillgänglig:

<http://www.eon.se/templates/Eon2TextPage.aspx?id=73972&epslanguage=SV> [2011-11-22]

E.ON 2011b. [Elektronisk] Tillgänglig:

http://www.eon.se/templates/Eon2Dynamic1_1_1.aspx?id=73667&epslanguage=SV [2011-11-22]

E.ON 2011c. [Elektronisk] Tillgänglig:

<http://www.eon.se/templates/Eon2TextPage.aspx?id=48348&epslanguage=SV> [2011-11-22]

E.ON 2011d. [Elektronisk] Tillgänglig:

<http://www.eon.se/templates/Eon2Contract.aspx?id=48640&epslanguage=SV> [2011-11-22]

Energimyndigheten 2011a. *Avfall*. [Elektronisk] Tillgänglig:

<http://energikunskap.se/sv/FAKTABASEN/Vad-ar-energi/Energibarare/Fornybar-energi/Biobransle/Avfall/> [2011-12-29]

Energimyndigheten 2011b. *Energikällor*. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.energimyndigheten.se/sv/Statistik/Energikallor/> [2011-12-22]

Energimyndigheten 2011c. *Utbyggnadstakten av vindkraft är snabbare under 2010*.
[Elektronisk] Tillgänglig:
<http://energimyndigheten.se/sv/Press/Pressmeddelanden/Utbyggnadstakten-av-vindkraft-ar-snabbare-under-2010/> [2011-12-28]

Fortum 2011a. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.fortum.com/countries/se/privat/el/elpriser-avtal/miljoval/pages/default.aspx>
[2011-11-22]

Fortum 2011b. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.fortum.com/countries/se/om-fortum/energi-och-produktion/karnkraft/pages/default.aspx> [2011-11-22]

Fortum 2011c. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.fortum.com/countries/se/om-fortum/miljo-och-samhalle/koldioxidsnalt-samhalle/pages/default.aspx> [2011-11-22]

Fortum 2011e. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.fortum.com/countries/se/privat/el/elcertifikat/pages/default.aspx> [2011-11-22]

Foucault, Michel (1986). *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. [Ny utg.]
Stockholm: Arkiv

Foucault, Michel (1987). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Lund: Arkiv

Foucault, Michel (2008). *Diskursernas kamp*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion

Insch, A. (2008). Online communication of Corporate Environmental Citizenship: A study of New Zealand's electricity and gas retailers. *Journal of Marketing Communications*, vol. 14, No. 2, Ss. 139-153. Routledge, Taylor & Francis Group

Kaldis, B. (2003). Could the environment acquire its own discourse?. *History of the Human Sciences*, vol. 16, No. 3, Ss. 73-103. London: SAGE Publications

Leitch, S. & Motion, J. (2007). A toolbox for public relations: The *oeuvre* of Michel Foucault. *Public Relations Review*. No. 33. Ss. 263-268

Moderaterna 2011. *Vår tids arbetarparti*. [Elektronisk] Tillgänglig:
http://www.moderat.se/web/Vart_handlingsprogram.aspx [2011-12-22]

Naturvårdsverket 2011. *Vindkraftens effekter på fåglar och fladdermöss*. [Elektronisk]
Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6467-9.pdf> [2011-11-30]

Novus (2011). *Rapport – Allmänheten om kärnkraft november 2011*. KSU
Kärnkraftssäkerhet och utbildning AB. [Elektronisk] Tillgänglig:
http://www.analys.se/lankar/opinion/Opinion_November_2011.pdf [2011-12-30]

Socialdemokraterna 2011. *Kärnkraft*. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Var-politik-A-till-O/Energi/Karnkraft/> [2011-12-22]

Svensk energi 2011. *Elproduktion*. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.svenskenergi.se/sv/Om-el/Elproduktion/> [2011-12-16]

Telge Energi 2011a. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.telgeenergi.se/privat/el/> [2011-11-17]

Telge Energi 2011b. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.telgeenergi.se/Privat/Om-vind-vatten/Vad-ar-Ren-el/> [2011-11-17]

Telge Energi 2011c. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.telgeenergi.se/Privat/Om-oss/Pressrum/Press/Nyhetsbrev-fran-Telge-Energi-november-2011/> [2011-11-17]

Telge Energi 2011d. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.telgeenergi.se/Privat/Om-vindvatten/vindkraftverk/> [2011-11-17]

Telge Energi 2011e. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.telgeenergi.se/Privat/Om-vindvatten/vindochvatten/> [2011-11-17]

Telge Energi 2011f. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.telgeenergi.se/Privat/Om-vindvatten/Om-elcertifikat/> [2011-11-17]

Telge Energi 2011g. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.telgeenergi.se/Privat/El/Har-tecknar-du-elavtal/> [2011-11-17]

Vattenfall 2011a. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.vattenfall.se/sv/valj-energikalla.htm> [2011-11-23]

Vattenfall 2011b. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.vattenfall.se/sv/sakerhet.htm> [2011-11-23]

Vattenfall 2011c. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.vattenfall.se/sv/vindkraft_66733.htm [2011-11-23]

Vattenfall 2011d. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.vattenfall.se/sv/valj-energikalla_133721.htm [2011-11-23]

Vattenfall 2011e. [Elektronisk] Tillgänglig:
http://www.vattenfall.se/sv/elcertifikat.htm?WT.ac=search_success [2011-11-23]

Wilce, J. M. (2009). Medical Discourse. *Annual Review of Anthropology*. No. 38. Ss. 199-215.